

LITERÁRNE SMERY A ICH PREDSTAVITELIA

KLASICIZMUS NA SLOVENSKU (1780-1820)

Classicus - dokonalý, vzorový, vynikajúci, dlhotrvajúci (v každej dobe má svoju hodnotu a má čo povedať)

Klasicizmus ako umelecký smer vznikol vo Francúzsku za vlády Ľudovíta XVI., prezývaného "kráľ slnko" - prezývali ho kvôli tomu, že sa vždy veľmi parádil a používal veľa zlata (farba slnka)

Znaky klasicizmu:

napodobňovanie prírody - Slnko a celá príroda sú dokonalé

návrat k antike

racionalizmus (Descartes: "Myslím teda som")

ideál krásy, lásky a dobra

Klasicizmus teda vyzdvihuje ideál pravdy, dobra a krásy; kritizuje materializmus, resp. lakomstvo.

Na Slovensku sa rozvinul v rokoch 1780 - 1820

V slovenskej literatúre sa ešte stále nepoužíval slovenský jazyk, ale len slovakizovaná a biblická čeština (úradne dokonca latinčina, nemčina a maďarčina). Autori čerpajú námety z obdobia humanizmu, renesancie a antiky. Hlavnými cieľmi v tomto období pre Slovákov boli:

1. prebudenie národného procesu a vytvorenie spisovného slovenského jazyka - výsledok - kodifikácia 1. slovenského jazyka (1787 - Anton Bernolák)
2. zjednotenie katolíkov a evanjelikov a vytvorenie národnej literatúry v novom jazyku - výsledok - vytvorenie spolku - reči a literatúry slovenskej, kde sa spojili katolíci aj evanjelici
3. vytvorenie nového jazyka prijateľného pre katolíkov aj evanjelikov - výsledok - 1843 kodifikoval Ľudovít Štúr nový spisovný jazyk
4. aby ostatné európske národy uznali slovenský národ a jeho práva - po neúspešnej revolúcii v roku 1848 boli Štúr a jeho prívrženci buď uväznený alebo daný pod policajný dozor
5. snaha o pozdvihnutie slovenského ľudu - osvetová činnosť (vydávanie kníh a časopisov)

žánre: óda (chválospev), elégia (žalospev), tragédia, národný epos, bájky, komédie, dráma, zábavná próza a aj poézia

Klasicizmus sa vyvíjal v druhej fáze slovenského národného obrodovania (1820 - 1835) a toto obdobie sa považuje za vrcholné obdobie klasicizmu

Predstavitelia:

Anton Bernolák, Juraj Fándly, Ján Kollár, Ján Hollý, Ján Chalupka

JÁN KOLLÁR

- študoval v Kremnici aj v Banskej Bystrici

- 30 rokov pôsobil ako evanjelický kňaz v Budapešti, ako univerzitný profesor na viedenskej univerzite a zomrel vo Viedni a slávnostne ho previezli do Prahy a na cintorín v Olšanoch. Jeho slovenské vedomie sa rozvinulo v nemeckom Jene (študoval tu), ktoré sa stalo po porážke Napoleona strediskom nemeckej mládeže volajúcej po zjednotení všetkých nemeckých krajín. V Jene stretol aj svoju veľkú lásku Frederiku Schmidtovú, do jej rodiny chodil pomáhať. Matka Frederiky jej vzťah s Kollárom nechcela dovoliť, že ona ju do barbarského Uhorska nepustí. Po smrti Frederikinej matky si ju zobral za ženu.

Základnou osou tvorby Jána Kollára bola idea slovanskej vzájomnosti. Myšlienka slovanskej vzájomnosti bola v Kollárovom čase oporou národného hnutia. Praktické uskutočnenie slovanskej vzájomnosti zakladal predovšetkým na výmene kultúrnych hodnôt. Neznamenala politické zjednotenie Slovanov, ani zjednotenie v jednej reči.

Ideu slovanskej vzájomnosti začal prirovnávať k štvorkmeňovej lipke (1 kmeň znamená jeden národ) - ruský, poľský, srbochorvátsky a československý (Slovensko považoval len za vetvu kmeňa, takže Slovensko nepovažoval za národ iba za jednu vetvu).

Na Kollárovu tvorbu zapôsobila idea slovanskej vzájomnosti a téma lásky.

Zaslúžil sa o zbierku ľudových piesní - **Národné spievanky**

Tiež napísal zbierku sonet **Básne**, knihy: **O literárnej vzájomnosti medzi kmeny a nárečiami slávkými, Hlasové o potrebe spisovného jazyka pro Čechy, Moravy a Slovákov** (proti štúrovskej slovenčine). Písal po česky a nemecky, pretože bol evanjelik.

Vrcholné dielo: Slávy dcéra

V tejto básnickej skladbe vyjadril autor najúčinnejšie myšlienku slovanskej vzájomnosti.

Prvé vydanie vyšlo v roku 1824 a obsahovalo - **Prědspev, Sála, Labe, Dunaj**

PRĚDSPEV je napísaný časomernou prozódou (striedanie dlhých a krátkych slabík) v elegickom distichu - (žalospevné dvojveršie) hexameter (6 stôp) a pentameter (5 stôp), využíva už aj stopy (stopa - striedanie prízvukných a neprízvukných slabík - daktyl, trochej, spodnej; spodnej sa vyskytuje len v češtine, pretože tam neplatí rytmický zákon).

Jednotlivé spevy majú formu sonetu (4433), sú písané voľným veršom a viazaným veršom.

Celé dielo bolo napísané biblickou češtinou.

JÁN HOLLÝ

Pôsobil ako katolícky kňaz; raz, keď horela fara, nemohol uniknúť, lebo bol chorý a skoro oslepol. Išiel na Dobrú vodu, kde ho pozval kamarát Lackovič. Tam ho prišli navštíviť Štúr, Hodža, Hurban a

povedali mu, že sa chystajú uzákoníť spisovný jazyk a Hollý s tým súhlasil. Ján Hollý bol katolík, a preto písal bernolákovčinou.

Tvorba:

- preklady: Rozličné básne hrdenské, elegické a lyrické (preklady z gréckej a latinskej literatúry)
- lyrika: Selanky
- eposy: Svätopluk, Cyrilometodiáda (náboženský epos), Sláv
- písal aj elégie a ódy (Óda na krásnu záhradu)

Ovládal latinčinu a gréčtinu, eposy písal podľa vzoru Homéra a bol ovplyvnený gréckymi a rímskymi spisovateľmi. Prezývali ho „slovenský Homér“.

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ OBRODENIE

Idea slovanstva, všeslovskej vzájomnosti sa stáva aktívnym myšlienkovým prúdom slovenského národného obrodzenia - posilňovanie vedeckého záujmu o slovanstvo, štúdium slovanských jazykov ... V tomto období sa zakladali spolky a vydávali sa PREŠPORSKÉ NOVINY.

Delíme ho na 4 fázy:

1.fáza: 1780 - 1820

Nastupuje Jozef II., ktorý pokračuje v reformách: zrušenie poddanstva, vydal tolerančný patent

ANTON BERNOLÁK - v roku 1787 uzákonil slovenský jazyk na základe západoslovenského nárečia (nemal dvojhlásky, fonetický pravopis, len i)

Jeho diela: Slovenská gramatika, Jazykovedno-kritická rozprava o slovenských písmenách, Etymológia slovanských slov, Slovanko-česko-latinsko-nemecko-uhorský slovník

JOZEF IGNÁC BAJZA - sa ako prvý pokúsil uzákoníť slovenský spisovný jazyk; dielo AntiFándly, René mládenca príhody a skúseností - René na svojich cestách veľa videl, čo ho obohatilo. Toto dielo obsahuje príbehy zo skutočného života.

JURAJ FÁNDLY - ľudovýchovné diela - Pilní domajší a poľní hospodár; O úhoroch a čelách rozmlúvané; Zelinkár; Ovčiar; náboženské diela - Dúverná zmlúva medzi mňíchom a ďablom

2.fáza: 1820 – 1835 – vrcholné obdobie klasicizmu (Ján Hollý, Ján Kollár)

3.fáza: 1835 – 1843 – činnosť L.Štúra, uzákonenie spisovnej slovenčiny

4.fáza: 1843 – 1848 - obdobie romantizmu (štúrovcov)

ROMANTIZMUS NA SLOVENSKU

Umelecký smer, ktorý v Európe nastupuje koncom 18. storočia. Niesol sa **v znamení Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcie /1789 – 1794/**, ktorá si vytýčila heslá Sloboda – rovnosť – bratstvo. Tieto heslá sa však nesplnili. V kapitalizme vládne zákon peňazí, základné ľudské hodnoty, ako láska, česť, spravodlivosť sa rozkladajú. Človek sa cíti v spoločnosti osamotený. Rozpory doby sú rozumom nepochopiteľné. **Proti rozumu sa zdôrazňuje cit.** Vzniká nová filozofia - **idealizmus** / filozof **Hegel**/. **Spisovatelia čerpali námety pre svoje diela z minulosti** /v nej videli posilu pre prítomnosť/ **alebo snívali o veľkej budúcnosti.** Na protest proti zlu používali fantáziu. **Základným znakom romantického štýlu je hromadenie kontrastov.** Hlavným protikladom je **rozpor medzi snom a skutočnosťou. Hrdinovia sú výnimoční ľudia, ktorí bojujú za vznešené ideály, sú vo večnom rozpore so svetom,** búria sa proti spoločenským zákonom, preto sa stávajú vydedencami, zbojníkmi, väzňami, tulákmi, žobrákmi, vyhnancami z vlasti.

Spoločensko-politická situácia na Slovensku:

v 30. rokoch 19. storočia - dvojitý útlak: útlak Maďarmi (národnostný) + hospodársky útlak Rakúska, charakteristické pre toto obdobie boli vzbury proti feudalizmu, snaha zrušiť poddanstvo a snaha riešiť národnostné otázky.

Romantizmus v slovenskej literatúre reprezentuje **generácia štúrovcov.** Formovala sa na bratislavskom evanjelickom lýceu. R. 1803 tu bola zriadená Katedra reči a literatúry československej. Viedol ju profesor Palkovič a ako profesor pôsobil na nej aj Ľudovít Štúr R. **1828** si jeho študenti zriadili samovzdelávací spolok **Spoločnosť česko – slovanská.** zakladatelia Karol Štúr a Samo Chalúпка. Prvé verše L. Štúra vznikli práve v tomto spolku. **24.4.1836 historická vychádzka na Devín – slovanské mená.** Cieľom spoločnosti bolo vzdelávať sa v národnej reči, cvičiť sa v slohu, v prednášaní, v posudzovaní vlastných prác. Spolok mal teda slobodomyselný charakter, preto bol r. 1837 zakázaný.

Najvýznamnejším kultúrnym činom bolo **uzákonenie spisovnej slovenčiny roku 1843 – Štúr, Hurban, Hodža v Hlbokom.** Základ spisovného jazyka – stredoslovenské nárečie, fonetický pravopis. (píš ako počuješ), mäkkosť slabiky sa dôkladne označovala (ňe, pisaňja), nepoznal hlásky (l, ä, y, iu, é), koncovka k prídavnému menu bola uo, rešpektoval pôvod a zloženie slova...

1. kniha, ktorá vyšla v štúrovskej slovenčine je 2. ročník Almanach Nitra (zborník)

Jazykovedné diela Ľ. Štúra: **Nárečja slovensko alebo potreba písania v tomto nárečí, Náuka reči slovenskej** /gramatika/.

Štúrovskí básnici čerpali námety zo života ľudu, inšpirovali sa krásnou prírodou, nadviazali na ľudovú slovesnosť /balada/, ovplyvnení myšlienkami Ľ- Štúra presadzovali idu slobody. Uplatňovali slabičnú prozódiiu (sylobický veršový systém = rovnaký počet slabík v každom verši).

R. 1843- vydaný zatykač na Ľ. Štúra

Štúrovec Janko Matuška - text slovenskej hymny Nad Tatrou sa blýska (na motívy ľudovej piesne Kopala studienku...)

vydavateľský spolok **Tatrín**

predstavitelia:

Ľudovít Štúr, Samo Chalupka, Janko Kráľ, Andrej Sládkovič, Ján Botto, Jozef Miloslav Hurban, Michal Miloslav Hodža, Ján Kalinčiak, Ján Francisci

SAMO CHALUPKA (1812 - 1883)

Narodil sa v hornej Lehote Rodina Chalupkvcov sa preslávila v dejinách našej literatúry. Otec Sama Chalupku i jeho brat (Ján Chalupka-dramatik) boli literárne činní.

Študoval na gymnáziiu v Kežmarku, v Rožňave, na bratislavskom evanjelickom lýceu filozofiu a teológiu. S Karolom Štúrom a ďalšími národovcami založil v r. 1828 Spoločnosť česko-slovanskú. Ako dobrovoľník sa prihlásil do poľského povstania, ktoré bojovalo proti cárskemu útlaku (1830). Po návrate doštudoval teológiu vo Viedni. Najdlhšie pôsobil ako farár vo svojom rodisku, kde aj zomrel.

Jeho tvorba nie je rozsiahla, tvorí ju 25 slovenských básní a 10 prvotín českých. Vo svojich dielach nadviazal na ľudovú slovesnosť (ponášky na ľudové piesne).

Chalupkove básne majú vybrúsenú formu, pretože ich dlho a cieľavedome prepracovával. Jeho diela charakterizujú nasledovné znaky:

monumentálnosť: sú v nich prvky, ktoré vyvolávajú statickosť (skala, hrad, bralo), neochvejnosť, silu (týčiť sa, zastať),

vhodné využívanie priestoru: hrdinov stavia na vyvýšené miesto,

motív slobody: častým je horiaca vatra,

hrdinovia: prosíť ľudia, ktorí túžia po spravodlivosti a odhodlane bojujú proti akémukoľvek útlaku

Súborné dielo **Spevy** obsahuje **básne s jánošíkovskou tematikou (Junák, Kráľohoľská, Likavský väzeň)**, a **básne s protitureckou tematikou (Turčín Poničan, Branko, Boj pri Jelšave)**. Jeho vrcholným dielom je rozsiahla epická báseň **Mor ho!**

JANKO KRÁĽ (1822-1876)

Najrevolučnejší, najromantickejší básnik. Jeho verše sa vyznačujú nespokojnosťou, buričstvom, túžbou po spravodlivejšom živote.

Narodil sa v Liptovskom Mikuláši v nezámožnej meštianskej rodine. Študoval na gymnáziiu v Kežmarku, na lýceu v Levoči a v Bratislave. Po zosadení Štúra z profesúry zorganizoval demonštratívny odchod študentov do Levoče. Po štúdiách pracoval ako advokátsky pomocník v Pešti. Keď vypukla revolúcia, odchádza so svojím priateľom – učiteľom J. Rotaridesom burcovať ľud do boja proti pánom. Za to si vyslúžil väzenie v Šahách a v Pešti. Posledné obdobie života prežil v Zlatých Moravciach.

Tvorba:

V 1. období písal ponášky na ľudové piesne a **balady: Zakliata panna vo Váhu a divný Janko, Zverbovaný, Zabitý, Kríž a čiapka, Bezbožné dievky, Povest', Skamenelý, Kvet, Pán v trní ...**

Hrdinovia balád pociťujú rozpor medzi snom a skutočnosťou. Sú nespokojní so sebou, so svetom, chcú ho zmeniť. Svoj osud neprijímajú pasívne, ale sa mu vzpierajú. Zlo v baladách je vždy potrestané. J.K. vkladá do balád svoje vlastné pocity, myšlienky, názory. Epický dej sa dostáva do úzadia, prevládajú lyrické /úvahové / zložky.

V 2. období písal lyriku /subjektívnu, reflexívnu, revolučnú/. V nej vyjadroval svoje myšlienky, pocity, túžby. Báseň **Duma bratislavská** reaguje na zosadenie Ľ. Štúra z profesúry na bratislavskom lýceu. Je to útočná satira na mocipánov a ich snahy zahatať slovenský národný život. V básni **Orol** mládenec opúšťa matku a rodný kraj, aby v širom svete bojoval, kým nezahynie. Vyjadrením túžby po slobode a voľnosti je aj báseň **Orol vták**, v ktorej hrdina hovorí, že „milší mu je voľný let, jak ten celý šíry svet“ a že „radšej zhyne na poli, ako by žil v nevoli.“ J.K. chcel napísať filozofickú skladbu o prítomnosti a budúcnosti ľudstva. Rukopis sa zachoval len v zlomkoch. Profesor Milan Pišút ho nazval

Dráma sveta. Básnik sa zamýšľal v tomto cykle básní nad príčinami zla vo svete, nad ľudskou ľahostajnosťou, nad všetkým, čo človeka zotročuje. Revolučnú jar 1848 privítal J.K. básňami **Krajinská pieseň, Jarná pieseň.** V básni **Šahy** opísal svoje uväznenie a sklamanie z výsledkov revolúcie. V básni **Duma dvoch bratov** oslávil dvoch slovenských študentov, ktorých pre účasť v povstaní popravili. V básni **Slovo** vyslovuje svoje demokratické názory a presvedčenie o rovnoprávnosti všetkých národov.

ANDREJ SLÁDKOVIČ (1820 – 1872)

básnik, literárny kritik a prekladateľ, predstaviteľ slovenskej romantickej generácie, vlastným menom Braxatoris.

Jeho dielo je oslavou krásy, pravdy, spravodlivosti a slobody.

Narodil sa v Krupine v rodine učiteľa a literáta. Študoval na lýceu v B. Štiavnicí, v Bratislave, na univerzite v Halle. Na štúdiá si zarábala vyučovaním v bohatých meštianskych rodinách. V B. Štiavnicí sa takto zoznámil s Máriou Pišlovou, do ktorej sa zalúbil. Rodičia však Marínu prinútili vydať sa za bohatého medovníkára. Po štúdiách pôsobil ako vychovávateľ v Rybároch, ako farár v Hrochoti a v Radvani, kde aj zomrel.

Tvorba:

Jeho básne čerpajú námety:

✚ z histórie: **Milica, Gróf Mikuláš Šubič Zrínsky na Sihoti, Lipa cyrilometodejská**

✚ z prítomnosti: **Nehaňte ľud môj, Ohlasy, Zaspievam pieseň o slobodnej vlasti, Omladinám, Svätomartiniáda**

Vrcholné diela : Marína, Detvan

Marína – lyricko-epická básnická skladba, oslava krásy, lásky a mladosti. Na začiatku básnik vyjadruje svoju túžbu po kráse: „**Ja sladké túžby, túžby po kráse spievam peknotou nadšený.**“ Vyslovuje svoj ideál krásy, ktorého stelesnením je jeho Marína: „**No centrom, žiľlom, nebom, jednotou krás mojich moja Marína.**“ Sládkovič predstavuje lásku ako prirodzený ľudský cit. Básnik nemôže žiť bez lásky. Možno mu seba samého zhubiť, nemožno mu však neľubiť. Obhajuje právo mladého človeka na lásku, polemizuje so Štúrom. Po úvodných veršoch, ktoré sú venované Maríne, postupne vyrastá obraz Slovenska – motív vlasti. Láska k dievčine sa spája s láskou k otčine.

Detvan – lyricko-epická básnická skladba. Má 5 spevov: **Martin, Družina, Slatinský jarmok, Vohľady, Lapačka.**

JÁN BOTTO (1829 – 1881)

(* *Vyšný Skálnik* † 1881 *Banská Bystrica*) – básnik, jeden z najvýznamnejších autorov romantických balád

Životopis

Po absolvovaní gymnázia v Ožďanoch študoval v rokoch 1843 – 1847 na lýceu v Levoči, kde sa aktívne zapojil do činnosti študentského spolku *Jednota mládeže slovenskej*. V roku 1848 odišiel študovať zememeračstvo do Pešti, po skončení štúdií pracoval ako zememerač vo viacerých slovenských mestách (Martin, Banská Štiavnica a Banská Bystrica). Celý produktívny život bol sústavne literárne činný. Zomrel náhle, necelý rok po súbornom vydaní celoživotného diela, ktoré vyšlo pod názvom *Spevy Jána Bottu* (1880).

Tvorba

Jeho poézia sa vyznačuje skratkovitosťou, výrazovou úspornosťou. Napätie, dynamiku deja dosahuje stupňovaním hrôz. Na zvýraznenie tragickosti využíva dialógy, kontrast, zvukomalebné slová – citoslovčia. Je básnikom – maliarom. Má zmysel pre farebné videnie sveta - „*biela húska s červenými ústy*“.

Písal alegorické básne - **Svetský víťaz, Poklad Tatier, Báj na Dunaji**, revolučné básne – **K mladosti, Pochod**, balady – **Žltá ľalia, Margita a Besná, Krížne cesty ...**

Vrcholné dielo: Smrť Jánošíkova

Lyricko-epická básnická skladba. Básnik ju písal v porevolučných rokoch, v období najväčšieho národného útlaku za Bachovho absolutizmu. Sklamanie z výsledkov revolúcie sa prenieslo aj do skladby. Botto si za námety nevybral najslávnejšie obdobie života Jánošíka, ale jeho zľapanie, väzenie a smrť. Vyjadruje náladu celej Bottovej generácie.

Skladba má úvod a 9 spevov:

V úvode básnik použil alegóriu matky a detí, svoje verše posielal po Slovensku. Bojí sa, že je to zakliata krajina a nenájdu ohlas. Stretnú sa však s hôrnymi chlapcami, spoznajú sa a spolu idú po zboji, aby ukázali ľudu cestu k slobode. Úvod je obranou hôrných chlapcov a oslavou slobodného života.

Prvý spev – opisuje slobodný život dvanástich sokolov, hôrných chlapcov na Kráľovej holi. Družina sa dozvedá o zľapaní Jánošíka a smutne sedí okolo dohárajúcej vatyry.

V druhom speve Botto zvýrazňuje žiaľ ľudu nad Jánošíkovým osudom a kreslí obraz jeho zlapania. Jánošíka nepremohla presila, ale zrada.

V treťom speve je Jánošík vo väzení. Prichádza za ním v podobe milej duša ľudu a lúči sa s ním peknou ľudovou baladou.

Štvrtý spev je najpochmúrnejší. Je to obraz väzenia v noci. Jánošíkovi sa sníva sen o mladosti. Diabol mu však pripomína blížiacu sa smrť.

V piatom speve svitá nový deň a Jánošík vie, že jemu prinesie smrť. Pýta sa, kto viacej zbíjal, či on alebo jeho kati. Svoje činy ospravedlňuje tým, že už nemohol znášať útlak poddaného ľudu. Verí, že nadíde čas odplaty a spravodlivosti.

V šiestom speve vedú Jánošíka k šibenici. Jánošík káže kňazovi modliť sa nie za neho, ale za biedny, nešťastný ľud.

V siedmom speve sa opisuje Jánošíkova poprava. Smúti nebo i zem. Jánošík sa lúči s rodným krajom a spomína na svoj boj proti tyranom.

Ôsmy spev predstavuje Slovensko po Jánošíkovej smrti. Všade je smutno ako v zakliatej krajine. Ľud si rozpráva o Jánošíkovi povesti. Jánošík sa stáva symbolom slobody a boja proti krivde.

Deviaty spev je alegorický. Opisuje Jánošíkovu svadbu s kráľovnou víl – symbol slobody. Touto alegóriou chcel Botto vyjadriť svoju dôveru vo víťazstvo pravdy a spravodlivosti.

REALIZMUS V SLOVENSKEJ LITERATÚRE (1880 – 1918)

Realizmus - hnutie, ktoré vzniklo vo Francúzsku v 19. st. a žiadalo aby umenie opustilo romantické sny a vrátilo sa ku skutočnosti.

Spisovatelia sa snažili objektívne zobrazíť skutočnosť, reálny život, ľudské vzťahy a charaktery. Umeleckú metódu tohto zobrazenia nazývame realizmom.

Znaky realizmu

Realisti obracajú svoju pozornosť ku konkrétnemu všednému životu. Umenie má zobrazovať život najnižších spoločenských vrstiev bez prikrášľovania, malo do tvorby priniesť všedné témy. Typickou postavou je obyčajný človek. Realizmus však zobrazuje postavy zo všetkých spoločenských vrstiev od podsvetia až po najvyššie kruhy aristokracie a buržoázie. Autori majú kritický postoj k spoločnosti, k spoločenskému systému. Pravdivo zobrazujú nedostatky spol., sú jej kritikmi i žalobcami, pričom často využívajú iróniu a satiru. Nové témy sa prejavili v nových žánroch. Prevalu má próza, zo žánrov prevláda poviedka a román

Realizmus v slovenskej literatúre nastupuje s časovým oneskorením takmer pol storočia

Spoločensko-politická situácia:

Obdobie politickej pasivity, zaostávanie Slovenska v oblasti kultúry aj hospodárstva, vplyv maďarizácie (boli prijaté APONIHO ZÁKONY – povinné zavedenie maďarčiny na školách).

Nástup novej generácie spisovateľov Prvýkrát sa objavila v Almanachu NAPRED (1871) – zostavili ho Pavol Országh Hviezdoslav a Koloman Banšiel. Vyjadрили v ňom názory na slovenskú literatúru.

✚ chceli presadiť:

- slobodný rozvoj všetkých stránok básnickej osobnosti
- tematickú rôznorodosť
- štylistickú a veršovú novosť
- demokratizmus v cítení a myslení mladej generácie spisovateľov

✚ Stretli sa s kritikou staršej generácie

Mladá generácia u nás nastupuje v 70. a 80. rokoch a patria sem: **P. O. Hviezdoslav, Martin Kukučín, Božena Slančíková – Timrava, Jozef Gregor Tajovský, Terézia Vansová, Elena Maróthy Šoltéssová**

Slovenské Pohľady začali znovu vychádzať v roku 1881 a sú významným časopisom tohto obdobia.

Centrom slovenskej kultúry sa stalo mesto Martin, kde bolo založených mnoho spolkov: **Muzeálna slovenská spoločnosť, Kníhtlačiareň a vydavateľstvo, Ženský spolok ŽIVENA**. Vzniklo tu ochotnícke divadlo.

Toto prostredie ovplyvňovalo aj podobu spisovného jazyka – tzv. **Martinský úzus** Teoretickým dokumentom nástupu realizmu sú **Kritické listy** (v časopise Orol – 1880) – korešpondencia medzi Škultéty (listy 2, 4) a Vajanským (1, 3, 5). Vyjadrovali svoje názory na literatúru, poéziu, prózu; formovali umelecký program mladej generácie.

Znaky slovenskej realistickej literatúry

- ✓ Téma – zo súčasného života, spoločenské problémy; život na slovenskej dedine, sociálna problematika

- ✓ Žánre – lyrické: cykly, lyrickoepické skladby, epické skladby
- ✓ Sylabotonický veršový systém (striedanie prízvukných a neprízvukných slabík)
- ✓ Žánre – próza: dedinská poviedka – Kukučín; spoločenská novela – Vajanský; romány – Vajanský
- ✓ dráma – málo rozvinutá – Tajovský

Prvá vlna slovenského realizmu (1880 – 1900) tzv. opisný realizmus
Svetozár Hurban Vajanský, Pavol Országh Hviezdoslav, Martin Kukučín, Terézia Vansová, Elena Maróthy - Šoltésová

Zmeny

- Sylabotonický veršovaný systém
- Presadzujú sa lyrické a lyricko – epické skladby najmä zásluhou Hviezdoslava
- Objavuje sa obraz dedinského človeka s charakterom ľudového hovorového jazyka
- Nastáva odpútanie od romantickej prózy
- Prevláda krátky prozaický útvar (črta, novela, poviedka, kresba)
- Uprednostnený je román so spoločenskou problematikou
- Nastáva rozvoj dramatického umenia
- Vydávanie časopisov: *Slovenské pohľady, Národné noviny, Černokňažník*
- V Martine sídli ženský spolok *Živena*, vzniká *Ochotnícke divadlo*
- Rozvíja sa literárna história a kritika (*Jaroslav Viček*)

Dominantná téma – zemianska otázka – ktorá spoločenská vrstva sa stane vedúcou a posunie spoločnosť ďalej (keďže bolo obdobie politickej pasivity)

Vajanský tvrdí, že to bude inteligencia spolu so zemianstvom

Hviezdoslav zobrazoval úpadok zemianstva, tvrdil, že hlavná morálna sila je v ľude

Kukučín zobrazoval absolútny úpadok zemianstva – absolútne nehybná sila

PAVOL ORSZÁG HVIEZDOSLAV * 1849 - 1921

Narodil sa vo Vyšnom Kubíne v zemianskej rodine. Študoval v Miškolci a v Kežmarku.

Vydal *Básnické poviedky Jozefa Zbranského*

Po zložení advokátskej skúšky žil dlhú dobu v Námestove. Neskôr pôsobil aj v Dolnom Kubíne, kde zanechal advokátsku prax a plne sa venoval svojej tvorbe

Už počas štúdií sa prejavil sa ako talentovaný básnik. Prvé básne písal v maďarčine, potom sa rozhodol, že bude písať vo svojej rodnej reči. Hviezdoslav je jedna z vedúcich osobností slovenskej literatúry a slovenskej kultúry sklonku 19. storočia a začiatku 20. storočia a radí sa k najvýznamnejším zjavom celej slovenskej literatúry. Na jeho počesť je pomenovaná planétka (3980) Hviezdoslav, každoročná celoslovenská recitačná súťaž v prednese prózy a poézie (Hviezdoslavov Kubín).

Lyrika:

Sonety – Obsahujú 21 zneliek, v ktorých prehodnocuje vlastný prístup k poézii

Letorasty I, II, III – V básňach je vyjadrená prirodzenosť spojenia s prírodou, Sú veršovo pestré a stroficky rozmanité.

Žalmy a hymny – Obsahuje básnikove aktuálne výzvy a predstavy

Prechádzky letom, Prechádzky jarom – Prírodná lyrika spojená s osobnými úvahovými prvkami

Stesky, Dozvuky

Krvavé sonety – Obsahuje 32 sonetov, kde reagoval na vojnu. Básnikov postoj k vojne je jednoznačný. Vojnu odsudzuje, je pokusom o morálnu a spoločenskú analýzu tohto javu. Básnik je rozhorčený, zúfalý, nad vedomím, koľko zla, biedy a ťažkosti prináša ľuďom vojna.

Epika:

Hájnikova žena – (lyricko – epická skladba). Mladý Artuš Viláni zvädzaj Hanku Čajkovie, ženu Hájnika Miška. V sebaobrane ho Hanka zabije a zošalie. Miško vezme vinu na seba, ale po Hankinej výpovedi ho súd oslobodí. Hanke sa po narodení dieťaťa pomätenosť stratí. V diele sa epické časti striedajú s lyrickými, aj lyrické opisy prírody počas všetkých ročných období sú v zhode s dejom podľa dramatických a harmonických životných udalostí.

Ežo Vlkolinský – (epos). Predstavuje spor medzi zemanmi a sedliakmi. Predstaviteľkou zemianstva je Ežova matka Estera, ktorá bráni svojmu synovi aby sa oženil so Žofkou Bockovie, síce poriadne dievča, ale predsa len zo sedliackeho rodu. Matka svojho syna Eža vydedí, ale prichíli ho strýko Eliáš, ktorý mu vystrojí svadbu, najmä napriek Estere. Na svadbe dôjde k svade medzi sedliakmi a zemanmi. Východiskom eposu je uzmierenie matky so synom i nevestou, zásluhou ich syna Benka.

Gábor Vlkolinský – (epos). Je pokračovaním prvého eposu. Popredná zemianska rodina Šimona Vlkolinského, hospodársky i morálne vplyvom alkoholu upadá. Gábor vo svojej

osamelosti sa trápi a Ežo mu adí, aby sa oženil so sedliackym dievčaťom. Deje obidvoch diel prebiehajú takmer v tom istom období.

Krátka epika: Bútor a Čútor, Poludienom, Kain, Ráchel, Zuzanka Hraškovie

Dráma: Herodes a Herodias

MARTIN KUKUČÍN (1860 - 1928)

Vlastným menom Matej Bencúr – Juriš

Narodil sa v Jasenovej na Orave. Študoval na gymnáziu v Revúcej, Martine a Banskej Bystrici. V Kláštore pod Znievom nadobudol učiteľské vzdelanie, pôsobil v Jasenovej.

V Prahe študoval medicínu. Pôsobil ako lekár v Selciach na ostrove Brač v Dalmácii, oženil sa s Pericou Didoličovou. Neskôr odišiel do J Ameriky, pobudol v Buenos Aires, pracoval v nemocnici v Santiagu de Chile, usadil sa v Punta Arenas medzi chorváckymi vysťahovalcami.

Vrátil sa na Slovensko a striedavo pôsobil v Chorvátsku a na Slovensku. Ochorel na zápal pľúc, zomrel na pankreas, pochovali ho na záhrebskom cintoríne, jeho pozostatky v roku 1928 previezli na Slovensko a slávnostne ho pochovali na Národnom cintoríne v Martine.

Poviedky:

Na hradskej ceste, Z teplého hniezda, O Michale, Veľkou lyžicou, Rysavá jalovica, Neprebudený Pred skúškou, Mladé letá, Vianočné oplátky, Na podkonickom bále, Mišo, Do školy, Dies Irae (dni hnevu), Keď báčik z Chochoľova umrie

Romány: Dom v stráni, Mať volá...

Hry: Obeta, Komasácia, Bacúckovie dvor

SVETOZÁR HURBAN VAJANSKÝ (1847 - 1916)

Narodil sa v rodine Jozefa Miloslava Hurbana. V Bratislave a v Pešti študoval právnickú akadémiu. Pôsobil v Martine ako spisovateľ, novinár, kritik a politik.

Zbierky poézie: Tatry a more, Spod jarma, Verše

Novela: Letiace tiene –obraz úpadku zemianskych rodín

Romány: Suchá ratolesť, Koreň a výhonky, Kotlín

Druhá vlna slovenského realizmu tzv. kritický realizmus

Božena Slančíková Timrava, Jozef Gregor Tajovský, Ľudmila Podjavorinská, Janko Jesenský

Zobrazovali najmä sociálne problémy, boli oveľa kritickejší ako autori prvej vlny

BOŽENA SLANČÍKOVA - TIMRAVA

Pseudonym Timrava sa zvolila podľa obľúbenej studničky. Narodila sa v rodine evanjelického farára, otec ich učil doma sám a pripravovať ich na skúšky. Pôsobila ako učiteľka v materskej škole, a ako nevydatá žena mala existenčné problémy.

Jej tvorbu delíme na:

1. **Poviedky zo života dedinského ľudu Na jednom dvore, Mocnár, Ťapákovci**
2. **Poviedky a novely zo života vidieckej inteligencie: Za koho ísť, Bez hrdosti, Veľké šťastie**
3. **Poviedky a novely s témou vojny: Hrdinovia, Skon Paľa Rôčku**
4. **Práce s autobiografickým charakterom: Všetko za národ, Skúsenosť**
5. **Divadelné hry: Chudobná rodina, Páva**

JOZEF GREGOR TAJOVSKÝ

Narodil sa v Tajove pri Banskej Bystrici. Bol najstarší z 10 detí a preto dostal do opatery starého otca. Tu spoznal základné mravné a sociálne hodnoty, čo sa prejavilo v jeho tvorbe, ktorej časť venoval starému otcovi

Poviedky: Žliebky, Prvé hodinky, Do kúpeľa, Maco Mlieč, Apoliena, Mamka Pôstková

Dráma: Ženský zákon, Statky – zmätky...

ĽUDMILA PODJAVORINSKÁ

Položila základy umeleckej literatúry pre deti a mládež (**Čin – čin, Zajko – bojko, Medový hrniec, Baránok boží, Po bále, Na bále**)